

[Filosofie jako reflexe a její „základ“]

[750403-0a]

(74) (5) (SSaŽ, 3. 4. 75 ráno.)

(Výňatky ze záz. rozhovoru o ffi z 2. 4. 75.) (Po položených několika otázkách.) Na to je možno odpovídat dvojím způsobem, v dvojím postupu. Jednak lze ukazovat na to, že ten způsob, jak vy stavíte otázky, nebo ještě lépe ten způsob, jak ontologie přistupuje ke svým tématům, něco s sebou nese, co je filosoficky kontingentní, co není jediná filosofická možnost, nýbrž jenom jedna z filosofických možností, a to taková, která nevylučuje jiné možnosti ani docela jiný „základ“. Tak to je jedna věc; a za druhé je samozřejmě možno vyjít z druhé strany, že si např. já přiznám (a také vám přiznám), že to, co říkám, má vlastně také nějaký svůj fundament, bez něhož by nedával smysl. Takže buď začneme poukazem na „základ“ tradiční ontologie (že není tak samozřejmý), anebo poukazem na základ, z něhož vycházím a němž stavím sám (a ukážeme si, že není tak nesmyslný nebo nemožný, jak by se tradičnímu hledisku mohl zdát). A tím se tedy dostáváme k předpokladu, který je za oběma těmito možnostmi, že totiž filosofie je zvláštní disciplína proto, že se ustavičně pohybuje a musí pohybovat zároveň po dvou rovinách. Že to je sice na jedné z těch rovin vysoce abstraktní reflexe, jakési velmi jemné předitivo či krajkovina pojmů (jak říká někdy Patočka), ale zároveň že to <je> jakýsi životní „posaz“. To bylo přece v povědomí největších filosofů už v antice, že filosofie mění život, že člověk, který začne filosofovat, nemůže mít filosofii jen za jakousi zábavu, koníčka pro své chvíle prázdně, anebo za odbornost, profesi, „zaměstnání“, ale že filosofie má tendenci intervenovat v jeho i soukromém životě, že vede až nutkavě k prověření a ke změně samotného života myslitele. Tohle povědomí je po mém soudu vysoce oprávněno (i když u některých jinak dosti vynikajících filosofů je vytlačováno, vytěšňováno), a to ne proto, že by šlo o nějakou filosoficky okrajovou morální poučku (jako „sjednocení myšlenek a činů, slov a činů“ apod.), nýbrž že v tom je cosi podstatného. Filosofie je ovšem jednou svou stránkou, jednou svou rovinou reflexí, komplikovanou a náročnou reflexí. Ale jako taková nemůže být pouhou reflexí, protože je nutně vždy reflexí něčeho – musí na něco reflektovat, v té reflexi se musí k něčemu vracet, z čeho vlastně vychází. Re-flexe – proto tam je to re- – se obrací, ohýbá zpět – vrací se zpět k něčemu, co není úvaha, co není (jenom) myšlenka. Samozřejmě, může se vracet i k myšlence, ale odhaluje v té myšlence vždycky také něco, co je „pod“ ní, k čemu se jako k svému základu „vrací“ zase ona. Každopádně to, že se filosofie vrací v reflexi ke svým „principům“, ke svému „základu“, ke svým počátkům, znamená, že se dostává mimo vlastní myšlení [samozřejmě: ve svém myšlení!], je to takovým zvláštním způsobem myšlení, které jde, míří mimo sebe, ze sebe ven, je to cosi jako „myšlení mimo myšlení“, či dokonce „vně myšlení“ (což nelze brát doslovně, to „vně“). To znamená, že jestliže se dá myšlení, filosofie určité doby či epochy nějak uchopit, tak se to dá málokdy učinit uchopením určité myšlenkové, duchovní atmosféry či milieu, ale s největší pravděpodobností (a vždycky také) ta jednota myšlení určité doby se najde v tom „základu“. Různost filosofická začíná obvykle v tom, že je jinak reflektován ten „základ“, tj. že přístup k němu je jiný a také vycházení z něho že se už liší, že je jinak uchopován v reflexi a že se v myšlení jinak prosazuje, projevuje. V dobách přechodu ovšem ten základ není tak jednoznačný, ale v dobách myšlenkově i životně dost vyhraněných najdeme ten základ dost zřetelně rozvinutý a výrazný. Jenže je ovšem dost těžko se k němu dostat, uchopit ho, ale ten základ funguje, je „efektivní“ – ti lidé se mohou domluvit, neboť vycházejí z téhož základu, rozumějí si (i když navzájem nesouhlasí). Když se sejdou dva lidé o různých „základech“, tak <se> velice obtížně domlouvají a

vlastně se v rámci jedné a dokonce i několika generací dost dobře domluvit nemohou (trvá to tím déle, čím hlubší základ to je, o nějž jde – po generace, po staletí, někdy i po tisíciletí, než se to oboustranně nebo alespoň jednostranně vyjasní). Nu a na tohle bych chtěl navázat, když teď budu odpovídat na ty otázky.